

[B] **VAN INSTITUUT NAAR AKADEMIE.
DE GESCHIEDENIS VAN DE KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN**

In juni 2012 heeft de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) een nieuwe president gekregen, Hans Clevers. De vorige president, Robbert Dijkgraaf, had bij een breed publiek bekendheid verworven met onder meer optredens bij het populaire televisieprogramma *De wereld draait door*. Net als zijn voorganger is de nieuwe directeur afkomstig uit de bètawetenschappen en dat zorgde in kleine kring voor discussie. “Waarom alweer een bètaman?”, vroegen alfawetenschappers zich af. Maar ze hoeven zich geen zorgen te maken. De geschiedenis van de Akademie leert dat bèta’s en alfa’s uiteindelijk afwisselend het gezicht van het instituut bepalen. Dat verhaal is te lezen in *De stem van de wetenschap*, de kloeke, tweedelige geschiedenis van de KNAW, geschreven door Klaas van Berkel en gepubliceerd in 2008 en 2011.

Van Berkel, zelf lid van de KNAW, schreef zijn geschiedenis in opdracht van de Akademie, met het tweehonderdjarige bestaan in 2008 als aanleiding. Bij het schrijven heeft de auteur zich vooral gebaseerd op het archiefmateriaal van de KNAW zelf. De tweedelige geschiedenis is een chronologische beschrijving van de gebeurtenissen en betrokken personen. Een overzichtswerk dus, maar een leuk overzichtswerk.

De KNAW is eigenlijk een vrij onbekend instituut in het Nederlandse wetenschapsgebied. In tegenstelling tot zusterorganisaties uit het buitenland is in Nederland de Akademie niet de hoofdrolspeler of de enige belangrijke speler op het terrein van de wetenschap. De Akademie is daardoor soms wat onzichtbaar, een klacht die ook in het verleden door de leden regelmatig werd geuit. Aan deze onbekendheid heeft Van Berkel met zijn overzichtswerk iets willen veranderen.

In 1808 werd door koning Lodewijk Napoleon het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten opgericht, de voorganger van de huidige KNAW. In het eerste deel van *De stem van de wetenschap* komt de geschiedenis van het Instituut en de latere Akademie gedurende de negentiende eeuw aan bod. We lezen over de langzame professionalisering van de wetenschap

Het Trippenhuis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen in Amsterdam.

en de Akademie. Publiceren en verzamelen van kennis en materiaal stonden toen centraal. Het tweede boek behandelt de twintigste eeuw en die is complexer dan de voorgaande. Meer mensen dan voorheen speelden een rol in het wetenschappelijke leven in Nederland en de structuur van de Akademie werd ingewikkelder. Er kwamen allerlei instituten die door de Akademie beheerd werden en het publiceren werd uiteindelijk geheel overgelaten aan andere instanties. Het tweede boek leest door de overdaad aan personen en gebeurtenissen wat minder soepel dan het eerste. Wel krijgen we, onder meer, een uitgebreide geschiedenis van het Meertens Instituut, begonnen als Dialectenbureau.

Een van de leidende vragen in de boeken is of de uitspraak over (en van!) de Akademie als de “stem der wetenschap” echt klopt. Het antwoord op die vraag blijkt niet eenvoudig en bovendien afhankelijk van de periode. Maar in de zoektocht naar een antwoord komt de relatie tussen wetenschap, maatschappij en politiek structureel aan de orde. De Akademie was voor haar financiering altijd geheel afhankelijk van de staat, die ook nog wel eens invloed wilde uitoefenen op haar samenstelling en plannen. Kenmerkend voor de Akademie was en is bovendien haar rol als adviseur van de staat. Met name in de negentiende eeuw leidde dat tot het stimuleren van praktisch toepasbaar onderzoek,

vaak door middel van het uitschrijven van een prijsvraag. De nu zo actuele vraag naar “valorisatie” van wetenschap en de wens van de politiek om deze valorisatie voorwaarde te maken voor financiering blijkt een vraag die zo oud is als gestructureerd wetenschappelijk onderzoek. Ook komen de internationale contacten structureel aan de orde. Hoezeer het onderzoek soms wat nationalistische tintjes kreeg – opnieuw dat Dialectenbureau –, nooit opereerde de Nederlandse wetenschap in een nationaal vacuüm.

Uit *De stem van de wetenschap* komt de Akademie naar voren als een vrij behoudende organisatie. De leden – altijd een relatief klein gezelschap van heren op leeftijd – waren over het algemeen terughoudend met het stellen van eisen en grootse vernieuwende wetenschap kwam zodoende niet voort uit de voorstellen van de Akademie. Ook in andere zaken was de Akademie terughoudend. In de jaren dertig van de twintigste eeuw, toen de internationale wetenschappelijke samenwerking werd bedreigd door diverse nationale politieke regimes, was de Akademie niet de eerste om hierop te reageren. Een voorstel uit 1933 van de Groningse rector magnificus om “een woord van protest” uit te laten gaan tegen de Jodenvervolging in Duitsland werd door het bestuur niet overgenomen. Pas na de Tweede Wereldoorlog werd er voor het eerst een vrouw

toegelaten als gewoon lid. En nog altijd worden nieuwe leden voorgesteld via een stelsel van coöptatie.

Op een overzichtswerk zijn natuurlijk altijd dingen aan te merken. Zo komen de vrouwen in *De stem der wetenschap* er karig vanaf. Uit Van Berkels reconstructie op basis van de archieven van de Akademie lijkt het alsof de vrouwenkwestie volledig buiten de Akademie is gebleven. Het is de vraag of dit beeld volledig is en of het niet aangevuld kan worden met een blik op de Akademie vanuit de vrouwenbeweging zelf of vanuit de universiteiten. Daar staat tegenover dat Van Berkel niet kritiekloos is over de organisatie waar hij zelf deel van uitmaakt. Dat is met name het geval in het tweede deel, dat niet meer verscheen als onderdeel van de feesten ter ere van het tweehonderdjarige bestaan van de Akademie. Van Berkel reflecteert in zijn nawoord over de structuur en positie van de Akademie en concludeert dat zij eigenlijk verouderd is. Te veel straalt de Akademie in plaats van de toekomst het verleden uit: ze lijkt op een klassiek genootschap van heren-wetenschappers. Een “fundamentele hervorming” is volgens hem noodzakelijk.

Met *De stem der wetenschap* heeft Van Berkel een mooie stap gezet in de richting van een grotere bekendheid van de Akademie. Ondanks hun dikte en de ogenschijnlijk zware kost – “echte wetenschap” – lezen de twee boeken over de geschiedenis van de KNAW als een trein. De soms wat droge gebeurtenissen zijn met veel *schwung* opgeschreven. Van Berkel voert aan de lopende band anekdotes op die vaak inzicht geven, maar vaker nog zeer vermakelijk zijn. De wetenschappers uit het verleden worden zo mensen van vlees en bloed en de KNAW blijkt een allerm minst bloedeloze organisatie.

MINTE KAMPHUIS

KLAAS VAN BERKEL, *De stem van de wetenschap. Geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Deel I: 1808-1914 en Deel II: 1914-2008*, Bert Bakker, Amsterdam, 2008 en 2011.